

МИХАЈЛО ПУПИН И ПРИКУПЉАЊЕ ДОБРОВОЉАЦА ЗА СРПСКУ И ЦРНОГОРСКУ ВОЈСКУ У САД 1914–1918.

Апстракт: У раду се говори о активностима и ставовима српско-америчког научника Михајла Пупина о питању прикупљања добровољаца за српску и црногорску војску у Првом светском рату. М. Пупин као научник светског гласа укључио се у јавни живот српске заједнице у САД 1908. године поводом аустроугарске анексије Босне и Херцеговине. Током Балканских ратова (1912–1913) М. Пупин активно је радио на придобијању симпатија америчког јавног мњења за Србију и Црну Гору и на организацији слања помоћи и добровољаца Србији и Црној Гори. На основу искуства из Балканских ратова М. Пупин у Првом светском рату наставио је свој рад на пружању помоћи Србији и Црној Гори а 1919. године на Версајској мировној конференцији знатно је помогао политику Краљевине СХС приликом повлачења нових граница. Године 1914–1915, М. Пупин је помагао Црној Гори да своје држављане на раду у САД пребаци у Црну Гору, међу којима је био знатан број добровољаца, највише из Херцеговине и Боке которске. Већ тада М. Пупин је изражавао став да Србији и Црној Гори нису потребни добровољци из САД, већ новац и материјална помоћ. Тај став М. Пупина посебно је дошао до изражаја 1916–1918. године када је у САД дошла српска војна мисија за прикупљање добровољаца за српску војску на челу са потпуковником М. Прибићевићем. Сукоб у српској заједници у САД између два савеза „Слоге“ на чијем челу је био М. Пупин и „Србобрана“ који је окупао углавном Србе из Хрватске потцртао је опречне ставове два представника српске владе у САД М. Пупина и М. Прибићевића о тзв. добровољачком питању. Став М. Пупина према питању прикупљања добровољаца за српску војску у САД био је став знатног дела вођства српске заједнице у САД, а изражавао је такође интересе америчке политике и друштва у Првом светском рату.

Кључне речи: САД, Михајло Пупин, научник, конзул, „Слога“, „Србобран“, помоћ, добровољци, Прибићевић, сукоб, Велики рат

У српској исељеничкој заједници у САД и њеном јавном животу Михајло Пупин појавио се први пут 1908, у време када је Аустро-Угарска извршила анексију Босне и Херцеговине. Сукоб Србије и Аустро-Угарске око анексије Босне и Херцеговине ставио је Србију први пут јасно у средиште светско-историјских збивања да би се Србија Балканским ратовима (1912–1913) а нарочито „Великим ратом“ (1914–1918) нашла у самом чворишту светско-историјских потреса. Највећи

ангажман М. Пупина у српској исељеничкој заједници у САД, као и његово целокупно ангажовање на „српском питању“, управо се подудара са поменути периодом и иде ка његовој значајној улози у питањима повлачења граница новостворене државе Краљевине СХС на Версајској мировној конференцији (1919). Тако је Михајло Пупин своје ангажовање за српску националну ствар собразио са уласком српског народа у светску историју, чином који је иначе плаћен претешким људским и материјалним жртвама, како је и доликовало научнику светске репутације. У тренутку укључивања у јавни живот српске заједнице у САД 1908. године, М. Пупин имао је педесет и четири године и био је интегрисан у америчко друштво као научник светског гласа.

Учешће М. Пупина у јавном животу српске заједнице у САД подударало се са њеним јаснијим обликовањем и организовањем у првој деценији 20. века. До почетка Првог светског рата у САД живело је око 40.000 Срба – аустроугарских држављана из Лике, Баније, Кордуна, Босне, Херцеговине, Баната, Бачке, Срема, Боке которске и око 5.000 црногорских држављана. Они су дошли у САД махом у првој деценији 20. века услед прекобројне популације и мањка земљишта у својим крајевима, а радили су најтеже послове у рудницима, угљенокопима, челичанама, кланицама, фабрикама, на фармама, на сечи шуме, градњи железнице итд.¹ До 1908. године када се М. Пупин укључио у рад српске заједнице у САД Срби у САД већ су оформили своје организације, потпорна и добротворна удружења, црквено-школске општине, имали своју штампу. У САД су у првој деценији 20. века постојале четири веће српске исељеничке организације: Српски православни савез „Србобран“ у Питсбургу, Први српски добротворни савез у Чикагу, Први српско-црногорски савез у Бјути (Монтана) и Српски народни фонд у Сан Франциску.²

После аустроугарске анексије Босне и Херцеговине 1908. године М. Пупин се нашао на челу Српског народног централног одбора који је основан у Њујорку а који је предузео низ акција у америчком друштву којим се протестовало против тог чина а давала се подршка Краљевини Србији.³ Проблем анексије Босне и Херцеговине 1908. године заталасао је српске колоније у САД и поставио је питање чвршћег организовања Срба у САД. Под утицајем М. Пупина 14. септембра 1909. године на свесрпском збору у Кливленду, у присуству сто шест делегата из свих делова САД, основана је јединствена српска организација у САД Савез уједињених Срба „Слога“ на чијем челу се нашао М. Пупин. Међутим, 1910. године дошло је до раскола у Савезу „Слога“ и до одвајања Савеза „Србобран“ што је било последица завичајних партикуларизама у српској заједници у САД, али и локалних ривалстава, ситних материјалних интереса и личних амбиција међу српским лидерима.⁴ Уочи 1914. године српска заједница у САД била је подељена на два савеза: „Слогу“ коју је чинило 131 српско друштво са 14.000 чланова на чијем је челу био М. Пупин и „Србобран“ који је од 1910. године окуупљао 27 српских друштава, углавном из

¹ Б. Храбак, „Срби исељеници у САД до Првог светског рата“, *Истраживања*, Нови Сад, 1980, 126, 129–131, 135–137.

² К. Јончић, „Михајло Пупин и национално питање“, *Живот и дело Михајла Пупина Идворског*, Нови Сад, 1985, 314.

³ В. Гречић, „Улога Михајла Пупина у организовању српског исељеништва у САД“, *Живот и дело Михајла Пупина Идворског*, Нови Сад, 1985, 283.

⁴ М. Б. Петровић, Пупин у српско-америчком животу пре Првог светског рата, *Живот и дело Михајла Пупина Идворског*, Нови Сад, 1985, 292.

Хрватске, на чијем челу се налазио Паја Радосављевић, професор Њујоршког универзитета. Односи два српска савеза у САД били су отворено непријатељски што је доводило и до судских спорова међу њима.⁵

Као научник светског гласа од посебног угледа у америчком друштву М. Пупин био је 1911. године од стране Краљевине Србије ангажован за почасног генералног конзула Србије у САД и Канади. М. Пупин је отворио канцеларију конзулата у Њујорку о свом трошку, формирао је Српски културни и добротворни фонд као и Српски црквени фонд,⁶ а уз Словенски дом у Њујорку отворио је и Српски дом.⁷ Балкански ратови (1912–1913) поново се увели Србију у жижу светско-историјских збивања и заљуљали су српску заједницу у САД. М. Пупин у време Балканских ратова покренуо је низ акција у САД у корист Србије и Црне Горе, посебно у задобијању симпатија америчког јавног мњења за Србију и Црну Гору путем предавања и новинских чланака. Чувени су његови иступи били у *Century-klubu* у Њујорку, у излагању „Балканска револуција и Аустрија“, 23. новембра 1912. године, као и на свесловенском збору у Карнеги холу.⁸ Да би подигао ниво српске штампе у САД и да би добио снажно пропагандно оружје М. Пупин је од октобра 1912. године покренуо и у почетку финансирао лист *Српски дневник* који је постао и главно гласило савеза „Слога“.⁹ М. Пупин и савез „Слога“ у Балканским ратовима успели су да организују и пребаце у Србију и Црну Гору око 8.000 добровољаца из САД, а Српски црвени крст послао је помоћ Србији у време Балканских ратова од 60.000 долара, од тога је прилог М. Пупина износио 10.000 долара.¹⁰ Тако се слање помоћи Србији и Црној Гори, прикупљање добровољаца и задобијање америчке јавности током Великог рата (1914–1918) од стране М. Пупина и српске заједнице у САД темељило на искуствима у организацији ратне помоћи овим земљама из Балканских ратова, али је такође баштинило и сукоб између две српске организације: „Слоге“ и „Србобрана“.

Питање организације и слања добровољаца из САД у Србију и Црну Гору 1914–1918. било је део активности које је предузимао М. Пупин у САД у корист Србије и Црне Горе у време Првог светског рата. Те активности су биле дипломатске и политичке, ишле су на придобијање симпатија америчког јавног мњења на страну Србије и Црне Горе, тичале су се организације прикупљања помоћи за Србију и Црну Гору, слања санитарских мисија све до непосредне помоћи М. Пупина дипломатији и политици Краљевине СХС на Версајској мировној конференцији.¹¹ Само новчана помоћ Србији и Црној Гори за време Првог светског рата путем Црвеног крста од стране исељеништва у САД, а у организацији М. Пупина, износила је 140 милиона долара.¹² Став М. Пупина према прикупљању

---

⁵ М. Мицић, *Српско добровољачко питање у Великом рату* (1914–1918), Београд – Ново Милошево, 2014, 149.

⁶ М. Б. Петровић, н. д., 293.

⁷ К. Јончић, н. д., 314.

⁸ На збору у Карнеги холу којем је присуствовала и елита америчког друштва М. Пупин почео је свој говор реченицом: „У пакао с Аустријом“, К. Јончић, н. д., 316.

⁹ М. Б. Петровић, н. д., 293.

¹⁰ Д. Кецић, „Дипломатске мисије Михајла Пупина“, *Зборник Матице српске за историју* 51, Нови Сад, 1995, 128.

¹¹ К. Јончић, н. д., 317–323.

¹² Д. Кецић, н. д., 131.

добровољаца у САД 1914–1918. године био је сложен и контроверзан и зависио је од односа Србије и Црне Горе према питању прикупљања добровољаца за своје војске, односа који је био динамичан и склон промени услед брзих догађаја, појава и процеса које је са собом носио снажни светски потрес Великог рата. Такође, ставови М. Пупина према добровољачком питању били су обележени ставовима и процесима кроз које је пролазило америчко друштво током Првог светског рата, па и српска заједница у њему.

На самом почетку Првог светског рата, током 1914. и 1915. године, делатност М. Пупина у односу на прикупљање добровољаца у САД била је одређена односом Србије и Црне Горе према добровољцима односно њиховим потребама да се ангажовањем добровољаца из српске заједнице у САД попуне јединице српске и црногорске војске, а да се чињеницом њиховог добровољства политички истакне став крајева из којих су потицали према стварању заједничке државе и рушењу Аустро-Угарске. Пошто су се у САД налазили њени војни обвезници Црна Гора је преко М. Пупина покренула акцију њиховог пребацивања до Црне Горе, а уз црногорске држављане јављали су се као добровољци у црногорску војску и многи Срби аустроугарски држављани, посебно они из Херцеговине и Боке которске, крајева где се традиционално осећао утицај Црне Горе и који су се граничили са Црном Гором.

У САД радила је шестина војних обвезника из Црне Горе тако да је малобројна црногорска војска зависила од доласка печалбара из САД. Министар црногорске владе Петар Пламенац тражио је од српског конзула у Њујорку М. Пупина септембра 1914. године извештај о броју Црногораца који се желе вратити у Црну Гору, а главну бригу око одласка црногорских држављана и добровољаца у Црну Гору преузео је на себе Централни одбор Српске народне одбране у САД која је основана 22. јула 1914. године. М. Пупин помагао је одлазак црногорских држављана и добровољаца у Црну Гору 1914, обезбеђивањем финансијске помоћи и бесплатног пасоша.¹³ М. Пупин имао је успостављене везе са црногорским колонијама у САД и известио је телеграмом 1914. године црногорску владу да су „две хиљаде Црногораца готови да се поврате. Још хиљаду чекају“. М. Пупин био је у име црногорске владе у преговорима са енглеским паробродским друштвима који би превозили црногорске држављане и добровољце у Црну Гору, али безуспешно. Војни обвезници и добровољци пребацивани су 1914–1915. године у Црну Гору у мањим групама и то преко Италије у албанску луку Свети Јован Медовански, па даље у Црну Гору.¹⁴ Да би поспешила долазак добровољаца и црногорских држављана у Црну Гору у априлу 1915. године у САД отпутовала је црногорска војна мисија коју су чинили Јован Матановић и Саво Ђурашковић којима је М. Пупин ставио на располагање српске листове у САД као и српска друштва и организације, а према извештају Тодора Божовића и Јована Ђоновића, који су међу

---

¹³ М. Пупин испословао је код енглеских и италијанских представника у Њујорку превоз до Патраса или Напуља за свега 20 долара. И. Чизмић, *Југославенски исељенички покрет у САД и стварање југославенске државе 1918*, Загреб, 1974, 82.

¹⁴ Д. Вујовић, „Црногорски добровољци из САД 1914. и 1915. године“, *Војноисторијски гласник* бр. 1, Београд, 1965, 55–59.

црногорским исељеницима агитовали у САД за присаједињење Црне Горе Србији, М. Пупин је иницирао долазак црногорске војне мисије у САД.¹⁵

Српска влада 1914–1915. године није исказивала потребу за попуном своје војске од стране добровољаца Срба аустроугарских држављана што због међународног ратног права што због чињенице да су четничке одреде које су чинили добровољци 1914. године предводили и контролисали припадници национално-револуционарне организације „Уједињење или смрт“.¹⁶ Добровољци који су долазили из САД долазили су 1914–1915. године у српску војску самостално, о свом трошку, а добровољци који су дошли у Србију и Црну Гору 1914–1915. године ширили су гласове да М. Пупин „одбија људе“¹⁷ што је могло бити и Пупиново садејство са курсом српске владе према добровољачком питању у то време. Према сећању Цветка Обрадовића, из Седлара, у Поповом пољу, који је заједно са још четворицом другова из Сан Франциска кренуо почетком 1915. године у Србију као добровољац, у Њујорку у Српском дому, примио их је М. Пупин који их је посаветовао да путују са српским пасошима као српски радници и да користе за превоз италијанске лађе јер су неутралне.¹⁸ Према породичном предању у породици Вучуревић из Запријесеке, код Требиња, 1914. године Никола Вучуревић који се налазио на раду у Сан Франциску агитовао је за помоћ Црној Гори, а када је требало да и сам крене у добровољце М. Пупин га је заустављао речима: „Не иди да гинеш лудо. Потребнији си нашој ствари овде.“¹⁹

Значајне промене у односу према добровољачком питању у званичној политици српске владе настале су после ратног пораза 1915. године и окупације Србије када су једини и последњи извор попуне српске војске могли да буду само Срби аустроугарски држављани, како ратни заробљеници у Русији и Италији тако и мигранти у САД. Одговорност за попуну и опремање српске војске на Солунском фронту преузели су савезници, пре свега Француска, а печалбари у САД требали су да постану значајан извор попуне српске војске. У јесен 1916. године у САД је стигла српска војна мисија која је имала задатак прикупљање добровољаца међу Србима, Хрватима и Словенцима у САД, а на чијем челу је био Милан Прибићевић, потпуковник српске војске, иначе Србин из Хрватске. Кредит за прикупљање добровољаца у САД обезбедила је француска влада, прихватни логори за добровољце били су у Канади, а транспорт до француских лука обављали су енглески бродови. После проласка кроз тзв. „српске депое“ у Француској добровољци би били пребацивани на обуку у Бизерту, у Тунису и онда транспортовани на Солунски фронт.²⁰

„Завађеност између Срба много је већа него што смо знали и између њих и Хрвата нема довољно додира и споразума у раду“ написао је у свом извештају српској влади 18. децембра 1916. године шеф српске војне мисије М. Прибићевић²¹ дефинишући проблеме који су отежавали прикупљање добровољаца у САД.

¹⁵ Д. Вујовић, н. д., 59–61.

¹⁶ Видети: М. Мицић, н. д.

¹⁷ Б. Храбак, „Скупљање Југословена добровољаца у Северној Америци 1914–1916“, *Историјски зборник* бр. 7, Бања Лука, 1986, 158.

¹⁸ Запис Цветка Обрадовића (необјављен рукопис).

¹⁹ Казивање Милутина Вучуревића.

²⁰ М. Мицић, н. д., 157–162.

²¹ М. Мицић, н. д., 169.

Везаност хрватске и словеначке емиграције у САД за католички клер и за аустроугарску идеју онемогућавала је прикупљање добровољаца за српску војску у овој емигрантској популацији и према речима М. Прибићевића од 18. фебруара 1918. године „нисам успео да у броју од 3.000 добровољаца које сам послао отпремим више од две стотине Хрвата и Словенаца.“²² „Велику сметњу у раду имао сам од почетка у новинству, а нарочито са *Српским дневником* у Њујорку“ наводио је М. Прибићевић 18. децембра 1916. године сметње које су му долазиле од гласила блиском Савезу „Слога“ и М. Пупину.²³ Његова делатност резултирала је што је придобио савез „Србобран“ сматрао је у свом извештају из октобра 1918. године шеф српске војне мисије у САД мајор Срдан Гајић говорећи о активностима мисије за прикупљање добровољаца на чијем челу је био М. Прибићевић. „Приласком г. Прибићевића ‘Србобрану’ он је почео најенергичнију пропаганду добровољачку.“ „Слога је и даље остала посматрач и преко својих људи доказује да Србији нису потребни добровољци већ новац“ писао је мајор С. Гајић,²⁴ који је у фебруару 1918. године наследио М. Прибићевића на челу српске војне мисије у САД.

Тешко наслеђе сукоба два највећа српска савеза у САД „Слоге“ и „Србобрана“ пратило је акцију за прикупљање добровољаца у САД 1916–1918. године. Поред тога у САД у првим ратним годинама услед великих ратних набавки дошло је до индустријског „бума“. Услед ратних лиферица цене надница су нагло скочиле (до 70%), радници су добили пензионо и социјално осигурање што је њихову позицију знатно оснажило и није стимулативно деловало у агитацији за одлазак на Солунски фронт.²⁵ „Највећа је тешкоћа ова: Југословени у Америци данас тако добро економски напредују да би врло мали број оставио сталан посао у Америци, који се данас лепо плаћа, да иде на Балкан да се тамо бори.“ писао је М. Пупин 22. септембра 1916. године из Њујорка Хинку Хинковићу члану Југословенског одбора у Лондону.²⁶ Х. Хинковић 3. новембра 1916. године у свом писму М. Пупину молио је чувеног научника да „наш план не одбаците због америчких прилика.“²⁷ „Видео сам да су професор Пупин и Радосављевић, вође двеју најјачих српских организација тако завађени да и не опште између себе. Нашао сам поред тога у савезу „Србобрану“ јаку групу која води бори са управом „Србобрана“ и јаку групу „Слоге“ која води борбу са својом управом... Заваде су толико јаке да се противници називају међу собом најпогрднијим именима, туже се по судовима итд. [...] Завађеност је толико јака да нас из Европе, ако само разговарамо са противном страном сматрају да смо пријатељи противничке... Успео сам да се прекине борба између опозиције „србобранског савеза“ и управе

---

²² Извештај стр. пов. бр. 179 потпуковника М. Прибићевића генералу Михаилу Рашићу српском војном изасланику при француској Врховној команди, Њујорк, 18. фебруар 1918, П. Јовић – Н. Поповић, *Добровољци 1912–1918*, Београд, 1989, 117.

²³ *Исто*, 106.

²⁴ Извештај Срдана Гајића, заступника шефа српске војне мисије у САД, 13. октобар 1918. П. Јовић – Н. Поповић, 126.

²⁵ Б. Храбак, н. д., 163.

²⁶ Писмо М. Пупина, Генералног конзула краљевине Србије у Њујорку, Хинку Хинковићу, члану Југословенског одбора у Лондону, П. Јовић – Н. Поповић, н. д., 105.

²⁷ *Исто*, 105.

[...] “, 18. децембра 1916. године извештавао је М. Прибићевић²⁸ који је очигледно услед рођачких и земљачких веза успео да се приближи Савезу „Србобран“ који је окупљао српску заједницу из Хрватске што га је неминовно водило у сукоб са „Слогом“ и М. Пупином. У истом извештају, М. Прибићевић је навео да је „имао сметње у новинству, посебно од *Српског дневника*. Лист је независан, но противници Пупина тврде да има везе с њим, јер Јевтић стално истиче Пупина а напада његове противнике.“²⁹

Према извештају С. Гајића од 13. октобра 1918. године у којем се анализирају односи у српској заједници у САД и њихова рефлексија на процес прикупљања добровољаца *Американски Србобран* који је орган савеза „Србобран“ и Народне одбране ради најактивније на добровољачком покрету [...]. У њему излазе страховити напади противу г. Пупина и његових присталица [...]. *Српски дневник* излази у Њујорку. Ово је лист који не зна границе мржње и напада против г. Прибићевића и његових присталица. Главни му је сарадник г. Милан Јевтић који својим палилом и старословенским речником превазилази најскандалозније дописнике. Он уздиже и јавно назива г. Пупина полубогом...Доказује његову генијалност у свим гранама науке, вештине и заната. Г. потпуковника Прибићевића назива Принцем Прибцем, гнојавим чиром, изметом итд. [...]. Врло се често изражава неуљудно о људима које је послала влада српска [...].“³⁰

Акција српске војне мисије на челу са М. Прибићевићем на прикупљању добровољаца из САД 1918–1918. године била је оспоравана са више страна. Не само да ју је оспоравала аустроугарска агентура и аустроугарска конзулска мрежа у САД, највише својим утицајем на хрватску и словеначку емиграцију у САД, него је жестоко оспоравана и унутар српске заједнице у САД. Савез „Слога“ чији је председник био М. Пупин и *Српски дневник* који је био под утицајем „Слоге“ и М. Пупина сматрали су да је Србији и српском народу у том тренутку требала финансијска помоћ, а не одлазак људства као добровољаца у српску војску на Солунском фронту. Два представника државе Краљевине Србије М. Пупин као њен почасни конзул и М. Прибићевић као шеф српске војне мисије преко својих гласила и својом активношћу изражавали су опречне ставове о добровољачком питању што је збуњивало српску заједницу у САД и појачавало жестину сукоба унутар ње. У *Српском дневнику* објављивани су огласи попут: „Гарави радениче, дај твој долар мајци Србији и то преко чика Мише Пупина великог народног добротвора и генералног конзула Краљевине Србије“. Или: „Браћо и сестре не заборавите да у Србији умире од глади 60 људи на дан и да ће кроз X време нестати Срба ако ти не будеш радио у слободној Америци и одатле помагао своју браћу у старом крају.“³¹ Утицај војне мисије М. Прибићевића био је искључиво ограничен на савез „Србобран“ који су чинили углавном Срби из Хрватске („у савезу су већином Бановци и Личани“) ³²из чијих редова су највише прикупљани добровољци 1916–1918. године у САД.

²⁸ Извештај потпуковника Милана Прибићевића о свом раду на прикупљању добровољаца у Северној Америци од почетка октобра до почетка децембра 1916. године, Њујорк, 18. децембар 1916, П. Јовић – Н. Поповић, 105–106.

²⁹ *Исто*, 106.

³⁰ Извештај С. Гајића, П. Јовић – Н. Поповић, н. д., 124.

³¹ Извештај С. Гајића, П. Јовић – Н. Поповић, н. д., 126.

³² *Исто*, 125.

Став М. Пупина који је стајао на челу српског савеза „Слога“, који је отежавао рад српске војне мисије на прикупљању добровољаца у САД у другој фази рата (1916–1918) када су добровољци били последња и једина попуна српске војске садржи у себи контроверзу и вишезначност. Према мишљењу мајора С. Гајића, шефа српске војне мисије које на дужности наследио М. Прибићевића „сам позив г. Прибићевића да сакупља и шаље добровољце није ишао на рачун Пупиновој околини, јер одласком добровољаца слаби се савез, смањује капитал и онемогућава исплата испита посмртнина, помоћ пострадалим радницима и плата чиновницима који су неспособни за сваки други посао а који не мисле нити смеју се вратити у Србију и због тога им је у рачуну да нашег народа остане што више у Америци на чији би рачун они живели не запињући.“³³ Мишљење мајора Гајића иде трагом чињенице да би масован одлазак српских печалбара из САД у добровољце српске војске ослабио српску заједницу у САД и не би био у њеном интересу пре свега у интересу људи који су је водили и да би сви они који су живели на рачун печалбара изгубили своје приходе. То су били богатији људи у исељеничкој заједници, новоформирана елита српске заједнице у САД, често власници „салуна“ или „салунери“, људи из завичаја код којих су исељеници остављали новац на штедњу, узимали новчане позајмице, слали новац у завичај, а који су издавали новине и оснивали исељеничка друштва и потпорне организације.³⁴

М. Пупин, који је у време трајања Првог светског рата имао преко шездесет године био је човек двоструког идентитета: српског и америчког. Као двадесетогодишњак, 1874. године М. Пупин је, као сиромашни европски емигрант, стигао у САД и до 1908. године није учествовао у јавном животу српске заједнице у САД. М. Пупин био је интегрисан у америчко друштво, делио је његове вредности и ставове, а као научник светског био је део америчке друштвене елите. Одлазак масе печалбара из САД на европске фронтове у тренуцима велике потражње за радном снагом у САД услед ратних набавки за потребе зараћених држава, као и услед уласка САД у европски рат априла 1917. године, слабило је америчке људске потенцијале како у индустрији и пољопривреди тако и у америчкој армији. Став М. Пупина да је Србији потребна помоћ у новцу, храни и ратној опреми а не у људима био је заједнички став знатног дела вођства српске заједнице у САД и став који је изражавао интерес САД у Првом светском рату. У тзв. „добровољачком питању“, у питању прикупљања добровољаца за српску војску за Солунски фронт међу српском емиграцијом у САД (1916–1918) М. Пупин говорио је као припадник америчке друштвене и политичке елите и као, од једног дела америчких Срба пред америчком јавношћу вођа српско-америчке заједнице.

---

³³ Исто, 125.

³⁴ Т. Телишман, Друштвено окупљање наших исељеника у САД до Првог светског рата, *Живот и дело Михаила Идворског Пупина*, 268–269.

Milan Micić

MIHAJLO PUPIN AND MUSTERING OF VOLUNTEERS INTO SERBIAN AND MONTENEGRIN ARMY IN USA 1914–1918

The paper thematizes views and activities of Serbo-American scientist Mihajlo Pupin on issue mustering of volunteers into Serbian and Montenegrin army during the First World War.

Mihajlo Pupin entered the public life of Serbian community in the USA in 1908 as already world-renowned scientist and as a response to Austro-Hungarian annexation of Bosnia and Herzegovina. During the Balkan wars (1912–1913), he took active part in efforts to win the favor of American public opinion for Serbian and Montenegrin cause, as well as in sending material support and volunteers to Serbia and Montenegro. Then, in First World War, using experience gained, he further pursued sending help to Serbia and Montenegro; lastly, in 1919, at the Versailles peace conference, he provided significant support to policy of Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes in process of demarcation Austria-Hungary's successor-states.

In 1914 and 1915, Pupin was helping Montenegrin citizens working in USA to go back to Montenegro; these consisted already of great number of volunteers, mostly from Herzegovina and Boka Kotorska. By this time Pupin advocated for money and material support being sent to Serbia and Montenegro from the US, rather than the volunteers. This view was clearly made apparent from 1916 to 1918, when the Serbian military mission, lead by lieutenant-colonel M. Pribičević, came to US in order to recruit volunteers for Serbian army. This issue led to conflict in Serbian immigrant community in US between two rival Serbian organization: first was „Sloga” (Unity), led by Pupin, whereas second was „Srbobran” (Serbian defense), led by M. Pribičević (latter gathered mostly Serbs from Croatia). Pupin's view on volunteering for Serbian army in US reflected not only the attitude of significant part of Serbian US-based community's leadership, but also the interests of American politics and American society in First World War.